

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ De Otio Avt Secessv Sapientis Libri Pars.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

L. ANNÆI SENECAE
DE OTIO AVT SECESSV
SAPIENTIS
LIBRI PARS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

LIBER hic an Epistola fuerit, nescio: diuellendus tamen à Vitâ beatâ, cum quâ commune nihil habet. Sed nec quando scriptum istud, scio: materies & tractatio bona est, atque erudita. Querebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. secedere? Querebatur inter Stoicos, qui consensu eò vocabant. Ipse adfirmat: & principium scripti deest, quæ supersunt, ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id ius moremque esse: qui et si miserunt ad remp. non iuerunt. Quosdam autem à primâ etate otium, sed honestum, amplecti: quosdam in vltimâ, tamquam veteranos, & emeritis iam stipendiis, illuc ire. Honestum autem otium in studio Sapientiæ, & contemplatione Naturæ, esse. Addit hæc Stoicis, sed & Epicureis placere: et si in leui dissensu. quod isti otium ex proposito petant, illi ex causâ. Nempe si resp. desperatè corrupta; si parua alicui auctoritas aut gratia; item si valetudo infirma. Concludit, etiam in otio Rempublicam tractari. quam duplicem facit, Paruam & Magnam. Illa est, finibus certis, legibusque comprehensâ: vt Atheniensis, aut Romana. Hæc ipse Mundus totus, cui Natura ciues nos dedit. Magnam, etiam in otio & secessu Sapiens colit tractatque, scribendo aut docendo. Hoc Zeno, & Chrysippus fecere, & plus generi humano profuere, quam omnium actiuorum sudores & discursus.

EX CAPITE VIGESIMOSEPTIMO.

* **C**IRCI nobis magno consensu vitia commendant. Licet nihil aliud quod sit salutare tentemus, proderit tamen primò in seipsum secedere. meliores erimus singuli. Quid, quòd secedere ad optimos viros, & aliquod exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? quod in otio non fit. Tunc potest obtinere quod semel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum, populo adiutore, detorqueat. tunc potest vita æquali & vno tenore procedere, quam propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cetera mala illud pessimum est, quod vitia ipsa mutamus. sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. Hoc quoque, quòd iudicia nostra non tantum praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta reperimus: alternæ inter cupiditatem nostram, & penitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet, non id quod laudandum petendumque est. Nec viam bonam ac malam per se æstimamus, sed turbâ vestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi: Quid agis Seneca? deseris partes. Certè Stoici vestri dicunt: Vsq; ad vltimum vitæ finem in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu. Nos sumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille vir disertissimus, *Canitiem galeâ premimus*. Nos sumus, apud quos vsque
Y
cò nihil

eo nihil ante mortem otiosum est, vt, si res patitur non sit ipsa mors otiosa. Quid no-
 bis Epicuri praecepta, in ipsis Zenonis¹⁴ principiis, loqueris? Quin tu bene & nauiter, si
 partium piget, transfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in praesentia respondebo. Num-
 quid vis amplius, quam vt me similem ducibus meis praestem? Quid ergo est? non quò
 xxix. ¹⁵ miserint me illi, sed quò ¹⁶ duxerint, ibo. Nunc probabo tibi, nec desistere me
 à praeceptis Stoicorum: nam ne ipsi quidem à suis desierunt: & tamen excusatissimus
 essem, etiam si non praecepta illorum sequerer, sed exempla. Hoc quod dico, in duas di-
 uidam partes. Primum, vt possit aliquis, vel à primâ aetate, contemplationi veritatis to-
 tum se tradere, rationem viuendi quarere, atque exercere, secretò. Deinde, ¹⁷ vt possit
 hoc aliquis emeritis iam stipendiis, ¹⁸ profligata aetate, iure optimo facere, & ad ¹⁹ alios
 actus animum referre: virginum Vestalium more, quae, annis ²⁰ inter officia diuifis,
 xxx. discunt facere sacra, & cum didicerunt, docent. Hæc Stoicis quoque placere
 ostendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryssipive
 committere: sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam: quam si quis sem-
 per vnus sequitur, ²¹ non id vitæ, sed factionis est. Vtinam quidem iam tenerentur om-
 nia, & inoperta ac confessa veritas esset: nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem,
 cum eis ipsis qui docent, quarimus. Duæ maxima in hac re dissident sectæ, Epicureo-
 rum & Stoicorum: sed vtraque ad otium diuersâ viâ mittit. Epicurus ait: *Non accedet*
ad

COMMENTARIUS.

* **CAP. XXVIII.** *Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum false sint aut irritæ: est ipsi falsi. Omnino autem diuersum hoc scriptum, et si hæcenus cohasit: & quid de Beatâ vitâ est? Argumentum diuersissimum. An sapiens in otio & secessu possit agere? questum ideo, quia Stoici cum ad remp. mittebant.*

1. CIRCI NOBIS.] *Quid praeuerit, nescio: haud multa tamen, ex eo, quod cap. sequenti materiam diuidit, & ostendit se tantum non ordiri. De Circi autem vitis, haud improbe: quia à pueris eò traherentur, & tales ferè sermones. Alij tamen libri, cur nobis. Exordium fuit de malis, qua adfricat turba.*

2. PRIMÒ IN SE.] *Prisca lectio: proderit tamen posse ipsum secedere. Coloniensis editio verissime, tamen per se ipsum secedere: id est, secessus, sine alio adfectu, suâ vi proderit.*

3. AD OPTIMOS.] *Ita libri: alij ediderunt, praepositione omiſſâ. At Seneca mens est, ipsum secedere per se bonum esse: quanto magis, si à vulgo & prauis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manu prehensos & electos.*

4. EXEMPLVM.] *Vide epist. XI.*

5. QVOD IN OTIO.] *Tota hæc clausula (mirum) non Mureto solùm, sed & Erasmo omiſſa, aliâs talium non æque libero. Sed libri consensu reponunt: legendumq; pro sensu: quod in otio nonne fit? aut omiſſa negatione, vt in vno libro.*

6. HOC QVQVE.] *Distinquam: vexatque nos hoc quoque.*

7. PETITA RELINQ.] *Plantina philosophia similis:*

Certa amittimus, dum incerta appetimus: atque hoc euenit,

In labore atque in dolore: vt mors obrepit interitum.

8. REDEVENTIVM.] *Raunt enim alij super alios, & praecipitant.*

9. QVID AGIS.] *Tale in epist. VIII. Tu me inquis: vitare turbam iubes, secedere, & conscientia contentum esse? Vbi illa praecepta vestra, quæ iubent in actu mori?*

10. PARTES.] *Vt in factione, aut bello.*

11. IN ACTV.] *Tacitus XIV. Annal. Assumpta etiam Stoicorum arrogantia sectaque: quæ turbidos, & negotiorum appetentes, facit.*

12. ENITI MANV.] *In vitio est: quidam libri, eruti manu. Ego è vulgata eruebam, mente, manu.*

13. VIR DISERTISS.] *Virgilius libro IX. de Latinis.*

14. PRINCIPIIS.] *A castris sumptum.*

15. MISERINT.] *Praecipiendo.*

16. DVXERINT.] *Praecundo.*

CAP. XXIX. 17. VT POSSIT.] *Quomodo possit, quâ vi & lege.*

18. PROFLIGATÆ.] *Iam affecta, & ad exitum vergentis.*

19. ALIOS ACTVS.] *Meditandi, docendi.*

20. INTER OFFICIA.] *Nam vt Dionysius lib. II. Plutarchus in Nymâ produnt, Vestalium tricennale tempus est: exq; eo decem annos discunt, decem faciunt, totidem docent. Dixi susius in De Vestalibus.*

CAP. XXX. 21. NON ID VITÆ.] *Corrupta, nec boni vilius sensus. est qui corrigi censet: non id sectæ. At libri scripti: non iniuria sed in factionis est. ex quo ego verissime, non id curiæ, sed iam factionis est. In sententiis, crebro alludit ad Senatum sine*

A ad remp. sapiens, nisi si quid²² interuenerit. Zenon ait: Accedet ad remp. nisi si quid²³ impedierit. Alter otium ex proposito petit, alter ex causâ. Causa autem illa late patet. si resp. corruptior est, quam ut adiuuari possit, si occupata est malis: non nitetur sapiens in superuacuum, nec se nihil profuturûs impendet: si parum habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admissura resp. si valetudo illum impediet. Quomodo nauem quassam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: sic²⁴ ad iter quod inhabile sciet, non accedet. Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, ²⁵ in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietissimis possunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut proficiat hominibus, si fieri potest, multis; si minùs, paucis; si minùs, proximis; si minùs, sibi. Nam cum se vtilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui se deteriore facit, non sibi tantummodò nocet, sed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodesse potuisset: sic si quis bene de se meretur, hoc ipso aliis prodest, quòd illis profuturum parat.

B Duas respublicas animo complectamur, ²⁶ alteram magnam, & verè publicam, quâ xxxi. dij atque homines continentur. in quâ non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur: alteram, cui nos adscripsit conditio nascendi. Hac aut Atheniensium erit, aut Carthagenensium, aut alterius alicuius vrbs, quæ non ad omnes pertineat homines, sed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reip. dant operam, maiori minorique: quidam tantum minori: quidam tantum maiori. Huic maiori reip. & in otio deseruire possumus. imò vero nescio an in otio melius: ut quæramus, quid sit virtus, ²⁷ vna pluresve sint? natura ²⁸ an ars bonos viros faciat? vnum sit hoc, quod maria terrasque, & mari ac terris inserta complectitur, ²⁹ an multa Deus corpora eiusmodi sparserit? continua sit omnis & ³⁰ plena materia, ex quâ cuncta gignuntur, an ³¹ diducta, & ³² solidis inane permixtum sit? ³³ Deus sedens opus suum spectet, an ³⁴ tractet? vtrumne ³⁵ extrinsecus illi circumfusus sit, ³⁶ an toti inditus?

³⁷ immor-

C

sue Curiam (testis liber De vitâ beatâ, cap. II. III. & alibi.) ita & hic. Siquis semper virtus sententia se mancipat, non Senatorem agit, sed partiarium & factiosum. Tertullianus hoc scite dictum arripuit, etsi inuenit: Cum boni coeunt, cum pij & casti congregantur, non est factio dicenda, sed Curia: Apolog. cap. X.

22. INTERVENERIT.] *Vt si patria periclitetur, se lex eum cogit: si populus ignarum eligit.*

23. IMPEDIERIT.] *Verba ipsa dogmatis: ἀνολιτρωσίδαι τὸν σοφόν, ἀν μὴ τι κολύβει: Iturum ad remp. sapientem, nisi quid impediat.*

24. AD ITER.] *A Mureto est. libri antè cusi: sic ad vitam, quam inhabilem. At scripti: sic aditum quod inhabile. Ad olim vulgatam inclino.*

25. IN TUTO.] *Neptunum procul è terrâ spectare furentem.*

CAP. XXXI. 26. ALTERAM MAGNAM.] *Vide pulchra, epist. LXIX.*

27. VNA.] *Iustitia, qua in se omnes continet. Sine magis Stoico sensu, Virtutem esse communiter, affectionem consentientem naturæ. Itaque, noster epist. LXVI. Vnam animi virtutem esse, sed multas eius species, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus explicantur. Ego ista II. Ethic.*

28. AN ARS.] *Hoc enim quærebatur, An docilis virtus esset? Stoici consensu affirmabant: quia boni ex malis cottidie fiunt. Alij aliter, qui philoso-*

phiam superuacua censebant. Eorum mente Quintilianus Declam. CCLXVIII. Ego autem mores nasci puto, & propriam cuiusque naturæ virtutem. Alia forsitan discantur, boni mores constant voluntate. Vide Manud. II. Dissert. X.

29. AN MVLTÀ.] *Democriti, Anaxagora, Epicuri dogma, Plures aut infinitos mundos esse.*

30. PLENA.] *Sine vacuo.*

31. DIDVCTA.] *Vt in Epicuri atomis: qui idem & Inane statuebat. Democritum secutus, cuius opinio: ἀρχαὶ εἰς τὸ ἄδραν, ἀττομοὺς καὶ κενόν: principia omnium, atomos & inane esse.*

32. SOLIDIS.] *Atomi sunt solida. Lucret. I. Sunt igitur solida, ac sine inani, corpora prima: sed spatium in quo voluuntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Dissusè ille poeta libro dicto.*

33. DEVS SEDENS.] *Otiosus & nil agens, ut Epicurus censet.*

34. TRACTET.] *Regat, curet, ut Stoici.*

35. EXTRINSECVS.] *Epicurus, qui Deum proiecit extra mundum. Seneca de Benef. IV. cap. XIX. Vbi is ergo? in Intermediis.*

36. AN TOTI.] *Seneca, Prasat. Quæst. Natur. Opus suum & intrâ & extrâ tenet. Nam & Stoici Vacuum ponunt extrâ: atque ibi etiam Deum. Vide Physiol. I. Diss. XXI.*

Y 2

37. IMMOR-

37 immortalis sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata, numerandus? Hæc qui A
contemplatur, quid Deo præstat? 38 ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere,
summum bonum esse, secundum naturam vivere: natura nos ad utrumque 39 genuit, &
xxxii. contemplationi rerum, & actioni. Nunc probemus, quod prius diximus. Quid
porro, hoc non erit probatum, si se vnusquisque consuluerit, quantam cupiditatem ha-
beat ignota noscendi, quam ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores
peregrinationis longissimæ vnâ mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum
remotumque. Hæc res ad spectacula populos contrahit, hæc cogit præclusa rimari, se-
cretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curiosum
nobis natura ingenium dedit: & artis sibi ac pulchritudinis suæ conficia, spectatores nos
tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam
subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formosa, solitudini ostenderet. Vt scias
illam spectari voluisse, non tantum aspici, vide quem nobis locum dederit. In mediâ
nos sui parte constituit, & circumspectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummo- B
do hominem, 40 sed etiam ad contemplationem factum, vt ab ortu sidera in occasum
labentia prosequi posset, & vultum suum circumferre 41 cum toto, sublimis fecit illi ca-
put, & collo flexibili imposuit. Deinde 42 sena per diem, sena per noctem signa pro-
duxit, nullam non partem sui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupidita-
tem faceret etiam ceterorum. 43 nec enim omnia, 44 nec tanta visimus, quanta sunt: sed
acies nostra aperit sibi inuestigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquisitio tranf-
cat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat 45 antiquius. 46 Vnde ista sice-
ra exierint? quis fuerit vniuersi status, antequam singula in partes discederent? 47 que ra-
tio mersa & confusa diduxerit? quis loca rebus assignauerit? suapte naturâ grauia descen-
derint, euolauerint leuia, an præter nisum pondusque corporum 48 altior aliqua vis le-
gem singulis dixerit? an illud verum sit, quo maximè probatur, hominem diuini spiri-
tus esse, partem ac veluti scintillas quasdam 49 factorum in terras defiluisse, atque alieno
loco C

37. IMMORTALIS.] *Quod Xenophanes censuit, ἀρχόντων καὶ ἀφθάρτων: ingenitum, & immortalem. Idem Aristoteles. At Epicuræi, animalis modo, quia genitus, occasurum. Stoici, periturum igne, sed semen tamen eius (id est Materiam) mansurum, & reparandum.*

38. NE TANTA.] *Epicætus in Dissertat. ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπου θεῶν ἐισήγαγεν ἑαυτὸν τε καὶ τῶν ἑργῶν τῶν ἑαυτοῦ καὶ οὐ μόνον θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐργῶν τῶν αὐτῶν: Deus hominem spectatorem in mundum hunc induxit, & sui & suorum operum: nec spectatorem tantum, sed enarratorem & præconem. Noster, De Benefic. vi. cap. xxxiii. Inter maxima rerum suarum Natura nihil habet quo magis gloriatur (quam homine) aut certè cui gloriatur.*

39. GENUIT.] *Peryctione Pythagorica (in Stobæo, Serm. i.) Γέγονε δὲ καὶ συνέστα ὁ ἀνθρώπος ποτὶ θεοῦ καὶ τὸν λόγον τῶν ἄλλων φύσεως, καὶ τῶν σοφίας ἔργων ἐστὶν ἑαυτοῦ, καὶ τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ: Factus & conditus est homo, vt contemplatur rationem vniuersæ naturæ, & sapientiæ: eidemque hoc opus est acquirere, & considerare omnium quæ existant sapientiam.*

CAP. XXXII. 40. SED ETIAM AD.] *Vitiata. libri quidam: sed etiam hanc contemplationem facturum: meus, sed & habere contemplationem facture. Legam: sed & habilem contemplationi naturæ, vt. Muretus autem hæc licentè eiecerat.*

41. CVM TOTO.] *Id est, cum hoc Mundo.*

42. SENA PER DIEM.] *In qualibet die civilis, breui seu longâ, sex signa Zodiaci oriuntur, id est supra horizontem nostrum ascendunt: totidemq. de nocte. Etsi id signum Cosmice proprie oriri dicitur, cum quo & in quo Sol manè oriuntur. Non alia hic mens nostri: neque enim ad Diurna aut Nocturna signa traxerim: de quibus, abstrusore sensu, Manilius lib. xi. haud longè ab initio.*

43. NEC ENIM OMNIA.] *Multa latere volunt Astrologi in octauâ sphaerâ, quæ paruitate sunt inconspicua. An & ad Cometas refert, quos noster vult esse æternos ignes, etsi rarò videndos? Potes & ad Australia sidera iuxta polum, nobis occulta.*

44. NEC TANTA.] *Non certè. nam terram longè superant ea, quæ nobis bipedia aut palmaria videntur.*

45. ANTIQVIVS.] *Ita. nempe (Stoicè) Deum & Materiam, principia prima.*

46. VNDE ISTA SID.] *Ex igne Stoicis, nam, breuiter, ita sentiunt. Duo esse rerum principia, Deum & Materiam. Deum esse, ignem intelligentem (ὡς ὁ νοῦς) Materiam, aquæ similem. Ex his quatuor elementa creata: & ex iis summo loco, Ignem. Ex purissimo igne, Solem & astra nata: atque ea, quia ignea, humore nutrirunt. Nos in Physiol. xi. Dissert. xiv.*

47. QVÆ RATIO.] *Incorporalis ratio. vide Consol. ad Helu. cap. viii. & me ii. Physiolog. Dissertat. 11.*

48. ALTIOR ALIQVA.] *Eadem dicta.*

49. SACRORVM.] *Quorum? ignium æternorum,*

A loco hæsisse? Cogitatio nostra cæli munimenta perumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud, inquit, scrutor, quod ⁵⁰ ultra mundum iacet, vtrumne profunda vastitas sit, an & hoc ipsum terminis suis cludatur? qualis sit habitus exclusis, informia & confusa sint, ⁵¹ an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum descripta sint? huic cohareant mundo, an longè ab hoc secesserint, & in vacuo volentur? ⁵² indiuidua sint, per quæ struitur omne id quod natum futurumque est, an continua eorum materia sit, & ⁵³ per totum mutabilis? vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnent, sed per diuersa conspirent? Ad hæc quærenda natus, æstima, quàm non multum acceperit temporis, etiã si illud totum sibi vindicet. cui licet nihil facilitate cripi, nihil negligentia patiat excidere, licet horas suas auarissimè seruet, & vsque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura constituit, fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis est. Ergo secundum naturam viuo, si totum me illi dedo, si illius admirator cultorque sum. At natura ⁵⁴ vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem sine actione est. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis causâ accesserit, ⁵⁵ nihil aliud ex illâ petens, quàm assiduum contemplationem, sine exitu. est enim ⁵⁶ dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respondeo. æquè refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt semper inquietus sis, nec vinqum sumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res appetere, sine vlllo virtutum amore, & sine cultu ingenij, ac ⁵⁷ nudas edere operas, minimè probabile est: (misceri enim inter se ista, & ⁵⁸ conferri debent:) sic imperfectum ac languidum bonum est, in otium sine actu proiecta virtus, numquam id quod didicit ostendens. Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare? nec tantum quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exercere, & ea quæ meditata sunt, ad verum perducere? ⁵⁹ Quid si per ipsum sapientem non est mora, si non actor deest, sed agenda defunt: ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad otium sapiens fecedit? vt sciat ⁶⁰ secum quoque ea acturum, per quæ posteris proficit. Nos certè sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi ⁶¹ tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod

rum, qui sacri, & dij quidam. Sed omnino diuinitio nostra verior, aliorum: & sic scripsit. Pythagora primum sententia fuit, opinor, ὅτι τὸ πᾶν ἀπό αἰθέρος αἰθέρος ἔστι: Animam, auulsionem & partem tractam ætheris esse. Stoici (vt multa illius) secuti. Varro iv. de L.L. Siue, vt Zeno Citicius, animalium semen, ignis: qui anima, & mens. qui calor è cælo, quod hic innumerabiles & immortales ignes. Ennius apud Priscianum: Terra corpus est, at ignis mentis est: antiquè, pro mens. Cicero De Nat. Deor. Semina deorum decidisse de cælo putamus in terras, & sic homines existisse. Plura in Physiol. III. Dissert. VIII.

50. ULTRA.] Siue extra mundum: quod Vacuum Stoici censebant.

51. AN IN OMNEM.] Lego, ac in. Nihil enim in loco, nisi finitum.

52. INDIUIDVA.] Corpuscula secari nescia, atomi.

53. PER TOTVM.] Vbiq; & semper mutabilis, susceptis alijs alijsq; formis. Non ita in Atomis, quas ἀμεταβάτους, immutabiles Epicurus diseretè scripsit. Itaque ipsi manentibus, fieri dumtaxat, ex earum concursu vario, varias συνρροσεις, siue concretiones.

54. VTRVM QVE FACERE.] Et in vtroque, si per virtutem operè (Contemplatione & Actione, inquam) est Aristoteli perfecta felicitas. x. Ethicor. cap. vi. vii. viii.

55. NIHIL ALIUD.] Id est, contemplans tantum contemplandi causâ.

56. DULCIS.] Aristoteles, delectari nos maxime contemplatione & cognitione diuinorum, ait: ἡδὴ τῆς, inquit, εἰ καὶ καὶ μικρὸν ἐφαπτομένης, ὅμως δὲ τὰ τιμιώτερα τῶν προσιγγίων, ἡδίων ἢ τὰ παρ' ἡμῶν ἀπαντα: & illius si vel modicam partem adepti sumus, suauius hoc nobis, quàm si inferæ huius partis omnia: De partib. animal. i. cap. vlt.

57. NUDAS.] Meras solasq;.

58. CONFERRI.] Scripti, conferri: quod probem. vnâ seri & iungi.

59. QUID SI.] Lego, quod si.

60. SECVM QVOQVE.] Meus, se tum.

61. TVLERVNT.] Et quas leges tulerunt: benè sentiendâ, intellegendâ, viuendâ. Quibus? toti humano generi, vt inquit. Et sunt sanè hi tales ad istud Homericum, Il. N.

quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omnium Agentium homines, qui que sunt, qui que erunt? Ad summam quæro, an ex præceptis suis vixerint Cleanthes, & Chrysiippus, & Zenon? non dubiè respondebis, sic illos vixisse, quemadmodum dixerant esse viuendum. atqui nemo illorum temp. administravit. Non fuit illis, inquis, aut ea ⁶² fortuna, aut ⁶³ dignitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem solet. Sed iidem nihilominus non segnem egere vitam inuenerunt, quemadmodum plus quies illorum hominibus prodesset, quam aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multum egisse visi sunt, quamuis nihil publicè agerent. Præterea, ⁶⁴ tria genera sunt vitæ, inter quæ, quod sit optimum, quæti solet: vnum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, deposita contentione depositoque odio, quod implacabile diuersa sequentibus indiximus, videamus, an hæc omnia ad idem, sub alio titulo, perueniant. Nec ille, qui voluptatem probat, sine contemplatione est; nec ille, qui contemplationi inferuit, sine voluptate est; nec ille, cuius vita actioni destinata est, sine contemplatione est. Plurimum, inquis, discriminis est, vtrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sanè grande discrimen: tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur, nec hic sine contemplatione agit. Nec ille tertius, ⁶⁵ de quo malè existimare consueuimus, voluptatem inerte probat, sed eam, quam ⁶⁶ ratione efficit firmam sibi. Ita & hæc ipsa voluptaria secta ⁶⁷ in actu est. Quid ni in actu sit, cum ipse dicat Epicurus, aliquando se recessurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut voluptati imminerebit poenitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quò pertinet hoc dicere? vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij ⁶⁸ petunt illam: ⁶⁹ nobis hæc statio est, non portus. Adhuc nunc huc, quòd ⁷⁰ è lege Chrysiippi viuere otioso licet. non dico, vt otium patiatur, sed vt eligat. Negant nostri sapientem ad quamlibet temp. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat: vtrum quia resp. ⁷¹ illi deest, an quia ipse reipublicæ? Si omnibus defutura resp. est (semper autem deerit fastidiosè quærentibus) interrogo ad quam temp. sapiens accessurus sit? Ad Atheniensium, in quâ Socrates damnatur, ⁷² Aristoteles ne damnaretur, fugit? in quâ opprimit inuidia virtutes? negabis mihi accessurum ad hæc temp. sapientem. Ad Carthaginensium ergo temp.

sapiens

Ἄλλω δ' ἐν σήθεισι τίθει βονὴν ὀρθοῦσα ζῆν ἐν ἑσθλῶν, τὴ δ' ἐπὶ πολλοὶ παυρῖστων ἀνδρῶν.

At Deus huic animum prudentem in pectore donat,
Quo multi possint homines vti atque frui.

62. FORTUNA.] Nam ex censu ad temp. admissi.

63. DIGNITAS.] Itemq; ex genere. Alia ab his causa, de Chrysiippo quidem, prodit in Stobæo, Serm. XLIII. Chrysiippus interrogatus, cur non administraret publica? Quia si malè, inquit, diis displicero, si bonè, ciuibus.

64. TRIA GENERA.] Ipsa hæc diuisio est in Plutarcho, De instituendis liberis: Viuendi, inquit, tres rationes. quarum vna est Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptaria. Atque hæc vltima, illiberalis aut brutalis est; Contemplatiua siue Actiua, sterilis; Actiua Contemplationis expers, impolita & cæcutiens.

65. DE QVO MALE.] De Epicuro, quem ipse hic obiter, alibi strictius defendit aut excusat.

66. RATIONE.] Hæc vera lectio, & prisca. Nam Epicuri dogma (sanè laudabile & rectum, si cetera consentiant) quòd non conuiuia aut comessa-

tionem, non item amores, non alia oblectantia, vitam faciunt iucundam, ἀλλὰ, inquit, ἡσθεὶν λογισμῶς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερῶντων πᾶσις ἀβήστωσ, καὶ φουγῆς: sed sobria & vigilans Ratio, causas explorans cur quidque eligat, aut vitet. Eò palam nosster adspexit.

67. IN ACTU.] Quomodo? quia ne Rationem adhibet? ita. quoniam & hoc ipsum ratiocinari & explorare, est non esse desiderem: & Ratio à segnitie ad opus aucti, idq; solide voluptatis causa.

68. PETUNT.] Ex proposito: vt Epicurus. D

69. NOBIS.] Stoicis. quibus accessio propositi est. Non licet temp. gerere, & in publico actu esse, quòd primò volebam: ad me secedo, & ego quòd possum bono publico, etiam otiosus: quòd secundo volebam. Sic nauta, qui portum petit, si excidit, statione contentus est.

70. E LEGE.] Non ex permissio, sed (amplius dico) ex decreto.

71. ILLI DEEST.] Qualem vellet, & in quâ utilis.

72. ARISTOTELES.] Cum tredecim annos docuisset à morte Alexandri, impietatis accusatus ab Eurymedonte sicophantâ, Chalcidem profugit: & potò aconito, vna aufugit.

73. Ho-

A sapiens accedet, in quâ assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est, summa æqui ac boni vilitas, aduersus⁷³ hostes inhumanâ crudelitas, etiam aduersus⁷⁴ suos hostilitas? & hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inueniam, quæ⁷⁵ sapientem, aut quam sapiens⁷⁶ pati possit. Quod si non inuenitur illa resp. quam nobis⁷⁷ fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Si quis dicit optimum esse nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter subitæ tempestates sint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat nauem soluere, quamquam laudat⁷⁸ nauigationem. *

73. HOSTES.] *Punica crudelitas, prouerbio innotuit.*

74. SVOS HOSTILITAS.] *Quos re malè gestâ in crucem agebant, de more.*

B 75. SAPIENTEM.] *Perfectum illum, & ex dogmatibus suis loquentem.*

76. PATI POSSIT.] *Nisi cum sapienti illâ cautione Antisthenis, qui interrogatus quomodo ad remp. accedendum? Ut ad ignem, inquit: neque*

propè admodum, ne ambutaris, neque longè, ne frigeas. *Quis sic temperabis?*

77. FINGIMVS.] *Bonam, & bonorum. Deformari animo & scriptis potest: in re non esse. ceruicè non fuit.*

78. NAVIGATIONEM. *] *Desunt haud dubiè quadam: & doleo, in pulcherrimo, & pro nobis qui scribimus, scripto.*

